

Op 22 november 2018 vond er een verdiepingsdag plaats met als onderwerp:

Verbinding tussen Culturen

Elk individu is uniek, zo ook elk volk. Aanvullend aan elkaar gegeven voor ons aller evolutie. Deze dag was een stap in het 'verstaan' van elkaars pijn. We zijn als mensen onvermijdelijk aan elkander verbonden. Pas als we realiseren dat je iemand niet uit kan sluiten, omdat hij al inclusief is, pas dan ga je de moeite doen om die verbinding ook warmbloedig te laten worden. Dan spreekt er een warm hart.

Deze dag is geïnitieerd door Laila Meliani en Marleen Oosterhof. Beiden hielden een inleiding. Hierbij een verkorte versie van een inspirerende dag.

Standaardtekst uitgesproken door Marieke

Teksten van anderen cursief

1. Inleiding Marieke de Vrij

Thema van deze dag:

In de menselijke samenleving is samenwonen met gelijkgestemden menigmaal niet mogelijk in de mate die men zelf wenselijk acht. Wanneer culturele verschillen daarnaast invloed uitoefenen ten aanzien van hoe men elkander ervaart en bejegt dan kan het van wezenlijk belang zijn de verschillen te eren, te onderkennen en tegemoet te treden op een wijze die gelijkgestemdheid doet bereiken voor zover als mogelijk. Deze dag staat in het teken van verbroedering omdat dieper aangelegen in ieder mens de wens bestaat zich dieper verbonden te kunnen gedragen met wie hij feitelijk uitstaat.

Verschillen worden op deze dag vereenvoudigd waardoor waarneming van elkaar makkelijker vlot en diepzinniger gevonden wordt.

Ik zal kort het thema van deze dag uitleggen. Het is belangrijk dat we niet alleen dienen te luisteren naar elkaar maar gaan oefenen om elkaar te verstaan. Dat vraagt rust. Laten we proberen te behoeden dat we te snel spreken en laten we oefenen in verstaan van wat uitgedrukt wordt. Voor de doorsnee Nederlander is luisteren al buitengewoon moeilijk. We zijn sprekers en 'verstaan' is echt nog iets diepers. Veel Nederlanders spreken óver in plaats vanuit te staan in verbondenheid mét. Er zijn vele culturen die ons spiegelen dat we te weinig verstaan en te weinig leven in verbondenheid mét. Dit wil ik als basis neerleggen voor deze dag omdat we allemaal wederzijds in deze oefening staan.

Bij 'Verbinding tussen Culturen' denken we vaak aan ver weg, aan dat wat we niet kennen. Echter, onze praktische ervaring is dat in iedere provincie in Nederland er ook inheemse culturen zijn die niet goed nader tot elkaar komen. Wij wonen hier in Drenthe en dan merk je dat de Westerling weinig ruimte krijgt om te aarden en dat vele Westerlingen weer vertrekken omdat de dialoog tussen de onderlinge gemeenschappen niet voldoende vlot. Iedere provincie heeft culturele verschillen. Dus zo dichtbij dienen we dit onderwerp ook te betrekken. Het is niet alleen de Nederlander met de buitenlander, ieder land heeft ook zijn culturele verschillen per regio. Dit is te zien in de spraakuitdrukkingen en in de omgangsvormen die per regio heel verschillend kunnen zijn. Om te spreken vanuit een algemene deler vraagt een behoorlijke afstemming. Ik kijk naar de collectieve velden die leven in een gemeenschap naar wat daar speelt.

Het bijzondere is dat ieder volk zijn eigen karaktertrekken heeft. Als die niet in glorie geleefd kunnen worden, krijg je de bijsmaak van een cultuur. De bijsmaak wil zeggen dat er verwondingen plaatsgevonden hebben op de authentieke karakterstructuren die in een volk leven en die door pijnbelasting vervormd worden en zich anders uit gaan drukken. Als aan die bijsmaak niet gewerkt wordt om dat tot genezing te brengen, krijg je belasting naar andere culturen toe. Een volk kan dan niet in zijn authenticiteit tot zijn recht kan komen. Zoals ieder mens uniek is, is ook ieder volk en iedere gemeenschap per definitie uniek. Als we die uniciteit durven te respecteren, dan kunnen we elkaar helpen te herstellen van de pijnlijke aangelegenheden die we opgedaan hebben vanuit ontkenning naar de natuurlijke eigenheid van volkeren toe, maar ook van de individuele mens.

Ontleding van de thematekst per zin

Ik ga nu de zinnen van een diepere betekenis voorzien.

De eerste zin is:

In de menselijke samenleving is samenwonen met gelijkgestemden menigmaal niet mogelijk in de mate die men zelf wenselijk acht.

Deze zin spreekt van het verlangen dat je gelijkgestemden ontmoet. En waarom willen we zo graag gelijkgestemden ontmoeten? Omdat we dat indirect zien als een bevestiging naar onszelf, dat wij oké zijn. Zo simpel is het. Omgang met gelijkgestemden stelt gerust. Echter, we zijn hier op Aarde om te evolueren en evolutie vindt altijd plaats door middel van tegenstellingen. Als een mens op een persoonlijkheidsniveau wil groeien en ontwikkelen, heeft hij een tegenstelling nodig om zijn liefde te beproeven. Op relationeel vlak kan je zeggen: als iemand van jou houdt is het niet moeilijk om van die ander te houden. Echter, hoe houd je van iemand die jou volstrekt niet ziet zitten? Of waar je te weinig herkenningsgrond in kan vinden? Dat is echt evolutie. Van mensen houden die je niet kan begrijpen. De tegenstellingen die in deze tijd aangezwengeld worden hebben nog steeds hetzelfde doel namelijk om het mensenras in evolutie te brengen zodat liefde uiteindelijk onvoorwaardelijk mag zijn.

Ieder mens heeft diep in zijn bewustzijn een oer-weten wat harmonie is, wat verbinding is, wat het inhoudt als je non-verbaal iemand 'weet' en jij geweten wordt. Dat verlangen is zo diep en zo gegrond in oer-heimwee, dat komt vanuit een andere bron. Dat komt vanuit je voorgeboortelijke staat en dat ontmoet je weer na het sterven (als je durft te geloven dat er een leven na de dood is). Hier op Aarde is de oefenschool. De praktische realiteit is dat we uitstaan met de uitdaging de mens lief te hebben, ook al kan die ons nog niet liefhebben.

Het samenleven en de paradox van de verschillen heeft maar één doel:

bewustzijnsontwikkeling te activeren. De verschillen zijn dienend daaraan. Alle volkeren, alle landen, alle culturen en gemeenschappen herbergen in zich iets van essentiële waarde als aanvulling op andere gemeenschappen. We kunnen niet vergelijken omdat niemand helemaal gelijk is. We kunnen niet van een persoon, volk of gemeenschap verwachten dat die gelijk is aan ons. We vullen elkaar aan.

Wanneer je daar nog steeds op hoopt, zit je jezelf in de weg en daarmee ook anderen. Dat we daarnaar verlangen, dat mag. Dat is oer-heimwee. Alleen dat verlangen moeten we even uitstellen tot na onze dood, want het is werkelijk waar dat als je overlijdt, dan word je geplaatst in een groep met gelijkgestemde zielen en dáárom is het daar zo

heerlijk. Daar is veel herkenning, non-verbaal. Echter, hier op Aarde zijn we al heel gelukkig als we hele stukken in elkaar herkennen, maar dit kan lang niet overal.

De tweede zin.

Wanneer culturele verschillen daarnaast invloed uitoefenen ten aanzien van hoe men elkander ervaart en bejegt dan kan het van wezenlijk belang zijn de verschillen te eren, te onderkennen en tegemoet te treden op een wijze die gelijkgestemdheid doet bereiken voor zover als mogelijk.

Dit heeft te maken met inlevingsvermogen, leren luisteren en voorbij de geboortegrond die door de ander heen spreekt het familiale karakter en de gemeenschapszin waaruit iemand voortkomt leren verstaan alsmede de culturele verschillen en de bijmaak die in ieder volk opgetreden is, ook in dát individu.

Dat is nogal een opgave. Dan ga je zoeken naar het gemeenschappelijke en daar ligt altijd de universele basis waarin mensen op een heel diep niveau universele verlangens hebben. Bijvoorbeeld de intentie tot vrede. De intentie dat hun kinderen het goed maken. De intentie tot respect naar ouderdom toe. En daar zijn allerlei variaties in de culturen hoe men probeert met die universele waardes overweg te gaan.

Deze dag staat in het teken van verbroedering omdat dieper aangelegen in ieder mens de wens bestaat zich dieper verbonden te kunnen gedragen met wie hij feitelijk uitstaat.

Een voorbeeld. De westerling in Drenthe kent het verdriet dat de Drentse bevolking niet iedere westerling zal omarmen. De oorspronkelijke Drentenaar zal een gevoel hebben: wat doen zij hier op deze gronden die wij zo zwaar hebben moeten bewerken vanuit armoede? En dan komen ze hun westerse welvaart hier wel even plaatsen? Snap je? Er is pijn wederzijds, ieder op een eigen vlak. De Nederlander die zijn welvaart bevochten heeft en zijn ruimte nu moet delen en het liefst zijn koloniale verleden vergeet en nog een aantal aspecten. Hoe ruimhartig wil hij wel zijn als hij zaken uitsluit van zijn geschiedenis? Dus je dient beide aspecten onder de loep te nemen om elkander te leren verstaan.

We zullen proberen vandaag **de verschillen te vereenvoudigen, waardoor de waarneming van elkaar wat makkelijker vlot en diepzinniger gevonden wordt.**

Op het oppervlakteniveau vind je geen blijvende verbinding. We moeten veel dieper naar de universele waarden toegaan om een blijvende verbinding creëren. Want we zijn onvermijdelijk aan elkander verbonden. Pas als we realiseren dat je iemand niet uit kan

sluiten, omdat hij al inclusief is, pas dan ga je de moeite doen om die inclusiviteit ook warmbloedig te laten worden. Dan spreekt er een warm hart.

2. Lezing Laila Meliani

Culturele Diversiteit als weg tot zelfherkenning

Ik kan enkel mijn persoonlijke ervaringen delen, omdat dit thema zo op mijn huid zit. Ruim twee en half jaar geleden kwam ik hier in Mantinge en maakte voor het eerst kennis met Marieke en Jules. Wat onwennig kwam ik als hulpvrager, zonder vragen. In de pauze legde Flud het boek 'Culturele Diversiteit als weg tot zelfherkenning' in mijn handen. 'Een cadeau voor jou, neem het mee en laat mij weten wat je ervan vindt'. Thuis bleef het enkele weken onaangeroerd op tafel liggen. De kleur groen van het boek kleurde mijn tafel en vroeg om aandacht. Nieuwsgierigheid overwon het uiteindelijk van mijn leesmoeheid. Wat mij opviel was het taalgebruik. Even doornemen zat er niet in. Ik bladerde erdoor en kwam bij het onderwerp 'Nederland in relatie tot andere culturen'. Het gaat niet enkel over culturen uit andere landen, maar ook om de Nederlanders! Kijk, hier had ik interesse in. Hoe vaak heb ik moeten vernemen dat ik het woord 'de Nederlander' niet mag zeggen. De Nederlander bestaat niet, is een stellig antwoord. Marieke spreekt over eigenheid, eigenschappen, (h-)erkenning en geeft antwoord op mijn eigen frustraties en stelligheid, dat ik diep vanbinnen iets zie, waaraan ik 'de Nederlander' herken. Een boek van een dergelijk formaat en wat grotere letters, zou ik normaal in een paar uur uitgelezen hebben. Maar Marieke 's taalgebruik gaat als dauwdruppels op mijn tong en huid zitten, waarna het voelt alsof mijn hele systeem het inneemt. Het boek vraagt niet om begrepen te worden, maar om tot je te nemen. Voor mij werd het zeker een boek met veel zelfherkenning, ondersteuning en een bevestiging dat het zeker anders kan.

Mijn zorgvraag

De onderlinge verhoudingen tussen veel migranten en Nederlanders is verhard en staat op scherp. Dit speelt steeds meer separatie in de hand en het onderlinge taalgebruik wordt steeds harder. Zelfs in mijn nabije omgeving. Met alle begrip kan ik mij met geen

van beide partijen verbinden. Op intellectueel niveau is veel (goeds) gezegd en geschreven, maar op een of andere manier lijkt het geen voedingsbodem te bieden. Ik maak mij zorgen. Wat voor taal en wijze van omgang is nodig om elkaar in een beter daglicht te kunnen zien en beter te verstaan? Voor een antwoord op deze vraag is wijsheid nodig. Heel veel wijsheid!

En zo kwam ik bij Marieke. Met het verzoek om hier een dag aan te wijden, om te kijken hoe we verder moeten. Er is immers geen weg terug. Wij hebben met elkaar te leven en dit is ons land en het land van onze kinderen.

Een verdiepingsdag wordt voorbereid. Ik licht verschillende mensen uit mijn eigen achterban in en de uitnodiging wordt verstuurd. De reacties zijn niet veelbelovend. Ze laten het zwijgend en of over-kritisch afweten. Behalve mijn zus die ziet hoe de nare ontwikkelingen haar twee puberzonen raken en hoe die zich in dit land niet meer thuis voelen. Terwijl ze hier geboren zijn, voelen ze meer verbinding met hun Marokkaans-zijn dan met hun Nederlands-zijn.

Culturele diversiteit gaat over de huidige Nederlandse cultuur. Het is zelfs zo vanzelfsprekend geworden, dat we met regelmaat vergeten hoe het ons dagelijks leven en DNA reeds beïnvloed heeft.

Het is alom vertegenwoordigd in ons eten, muziek, sport, kunsten, literatuur, kleding, taal en nog meer. In rijkdom, schoonheid, kleuren, maar ook in pijn, vreemdheid, ongemak, lelijkheid, verwarring.

Andere culturen zijn van toegevoegde waarde, maar het schuurt ook aan alles waar heel hard voor gewerkt is, opgebouwd is en dat een vaste plek heeft gekregen. Het dwingt om hier opnieuw naar te kijken.

Wat is de kern van een democratie, de grondwet, cultureel erfgoed, dynamiek van onze samenleving? Welke verschuivingen zijn er gaande en hoe staan we hierin?

Culturele diversiteit is geen allochtonenproblematiek of een realiteit die naar goeddunken gebruikt kan worden. Het vormt onze samenleving en de vorming vraagt om wijze, verstandige en warme betrokkenheid. Het gaat ons allemaal aan.

Onder de zeespiegel

Toen ik een jaar of 5 was, woonde ik, met mijn moeder, broer en vier zussen in Taourirt (Noord-Oost-Marokko) waar ik regelmatig bij oma en opa op de boerderij logeerde. Niet ver van de boerderij stroomde een rivier waar mijn tantes vaak de was deden en wij (de kinderen) mee mochten. Vanuit de rotsen sprongen we de rivier in. Heerlijk! Van

zwemles nemen heeft nooit iemand gehoord. Maar wij zwommen, spartelden, dreven en lieten ons met de stroom meetrokken.

Op een dag werd ik door twee wat oudere meisjes, tijdens het zwemmen kopje onder water geduwd en daar vastgehouden, totdat ik uit paniek, wild spartelend mijzelf uit hun verstikkende greep wist te bevrijden. Naar adem happend, spartelde ik naar de kant, trok mijzelf aan een rots op en ging daar zitten. Happend naar adem, met de schrik van angst nog in mijn lijf, ging er een gedachte door mij heen: 'Ik kan nooit naar Hollanda, want ik kan niet onder water ademen'.

In die tijd woonde en werkte mijn vader in Nederland. Voor ons was het Hollanda. Binnen de wereld van de volwassenen, ving ik een verhaal op. Ik hoorde over vader die in een land woonde dat onder water lag. Op een dag kwam hij voor een week naar huis en voelde ik stiekem aan zijn jas of die nat was. In mijn verbeelding woonden de Hollandiejen (de Nederlanders) onder water en het verhaal was in mijn verbeelding gaan leven. Ik zag huizen met rode puntaken, lage hekken, voortuinen, bloemen en een pad waarop mijn vader wandelde en de vissen langs hem heen zwommen. Alles bewoog rustig met het ritme van het water mee. En in mijn droom wandelde ik mee en zag verschillende vissen langs en om mij heen zwemmen.

Mijn vaders jas voelde echter droog aan. Verbaasd en licht teleurgesteld trok ik vrij snel de conclusie dat het logisch was; omdat hij een lange weg afgelegd had, was zijn jas onderweg natuurlijk droog geworden.

Toen ik een jaar of negen was nam mijn moeder het initiatief ons naar Nederland te halen. Ze bereidde ons voor op de nieuwe wereld en school. Ze leerde ons onszelf verstaanbaar te maken met de eerste woorden: 'ik niet verstaan'. In koor herhaalden wij die vreemde klanken en woorden: 'Ik niet verstaan'.

Ik kwam samen met mijn zus en broer op een school terecht waar een mensfiguur genageld aan het kruis, hoog aan de muur hing; waar ik in andere letters en taal van links naar rechts leerde schrijven.

Nadat moeder de deur uitliep, pakten de leerlingen een boekje en de juf gaf instructies om te bidden. Wij werden vriendelijk achterin de klas gezet en kregen een bouwpakket, lijm en een schaar. Zolang ze aan het bidden waren, konden wij ons papieren, platte huis in elkaar zetten. Menig kind keek nieuwsgierig en vragend onze kant op. Ik keek naar de afbeelding en las de bouw instructie met mijn ogen.

Thuis vertelden we vol trots en enthousiasme over wat we allemaal hadden gedaan, dat de kinderen wel eerst gingen bidden en dat er een kruis met een meneer erop in de klas hing. Vader reageerde verbolgen en meldde dat we onmiddellijk van die school af moesten. Straks gingen ze ons tot christenen bekeren en zouden we niet meer weten wie

we van oorsprong waren. Ik vond mijn nieuwe school erg leuk en vond dat vader overdreven reageerde, maar begreep het wel. De directeur kon hem niet overhalen, ondanks zijn woorden van respect voor elkaars religie. Vader was bang voor die christenen met hun kruis en god aan de muur.

Leven in een geschiedenis die niet de mijne is

Op de middelbare school maakte ik kennis met een geschiedenis die niet de mijne is. Wat indruk op mij maakte waren de verhalen en meningen over de 2de WO, over de Duitsers, de moffen, verraders, over goed en slecht, over de Jodenvervolging en over NSB'ers in Winterswijk.

Tijdens een klassikale discussie hierover, waar mijn klasgenoten met stelligheid hun goedheid aan het ventileren waren, steeg bij mij de twijfel. Ik hoorde net zomin bij de overwinnaars als bij de verliezers van de oorlog.

Deze zekerheden kende ik niet. Ik kon met geen mogelijkheid claimen dat ik bij de goeden thuishoorde en dat ik onder die omstandigheden met zekerheid kon zeggen, wat ik gedaan zou hebben. Zou ik uit angst de ander verraden? Zou ik mijzelf staande weten te houden, of ook onder invloed met de stroom meegaan? De gewetensvragen duizelden in mij en deze onwetendheid over mijzelf, bleef mij na.

Ik kwam namelijk uit een wereld waar ik zelf gevoeld en gezien had wat mensen deden als ze vrij spel kregen, moesten overleven en waar ze toe in staat waren onder dwang van en angst voor de gemeenschap, familie of de overheid. Het goede in de mens diende zich net zo onverwachts aan als het naargeestige en kwade.

In Nederland leerde ik te leven binnen de verschillen van twee werelden. Ik kwam uit een wereld met eigen overtuigingen en leefde in een wereld met andere overtuigingen. En geen van beide had gelijk of ongelijk. En geen van beide was in staat de ander te zien.

Kan het ook anders?

Het hebben van een eigen mening en hier vrijelijk over spreken, sprak mij wel aan. Soms vond ik het teveel van het goede en vond het niet altijd gepast en soms aanstellerig, maar het gaf ook lucht. Deze buitenwereld trok mij aan.

Ik hoorde over de kunstacademie en schreef mij hiervoor in. Wetende dat mijn thuisfront dit zou verbieden. Ik volgde de lerarenopleiding omdat het tenminste een duidelijke functie en status had. Deze zet stelde mijn moeder gerust en ik haalde opgelucht adem.

Als Marokkaans meisje ging ik ver van huis studeren en op mijzelf wonen. Voor de gemeenschap waar ik uit kwam was dit heel ongewoon en ongepast. Een meisje van

goede huize gaat alleen getrouwd het huis uit. Mijn stap had achteraf meer invloed op de gemeenschap dan ik had kunnen vermoeden. Veel ouders namen dit als voorbeeld om hun dochters ook te laten studeren. Trouwen kunnen ze ook na hun studie. Er ontstond vertrouwen om het anders te doen.

Een lofzang op schoonheid

Door mijn opleiding bezocht ik veel musea, kerken, kathedralen, galerieën. Niet gewend aan zoveel beeldtaal en kunsttradities, keek ik mijn ogen uit. Het contrast met mijn afkomst en beleving van kunst had niet sterker kunnen zijn. Met mijn islamitische achtergrond, waar het afbeelden van de mens als een taak van God en niet van de mens gezien werd, voelde ik mij overdonderd door zoveel afbeeldingen van engelen, duivels en demonen en weinig verhullend naakt. Gek genoeg vooral veel vrouwelijke naakt in kerken en religieuze voorstellingen. In de westerse christelijke kunsttraditie spelen menselijke leed, bloederige verliezen en triomfantelijke overwinningen van opstanden, oorlogen en de strijd tussen goed en kwaad een grote rol. De filmindustrie borduurt hierop voort.

Waar ik maar niet aan kon wennen, waren de vele gekruisigde mensfiguren die de dood van Christus verbeelden en de verering hiervan. Zelfs nadat ik mij hierin verdiept had en het achterliggende verhaal begreep, bleef ik het grotesk vinden. Ik kon mij met geen mogelijkheid hiermee verbinden.

Uit de wereld waar ik vandaan kom, betekent kunst het streven naar verfijning en zijn kunstuitingen een lofzang op de aardse en hemelse schoonheid en leven.

De gemiddelde Nederlandse kunstenaar zou hier zijn neus voor ophalen. Schoonheid ja, maar dan het liefst van de naakte waarheid. In de kern deelde ik deze waarde over de naakte waarheid en herkende haar schoonheid.

Vreemd cultureel erfgoed

Binnen de lerarenopleiding was stagelopen bij een educatief instituut een verplichting. In het Volkenkundig Museum in Leiden kon ik binnen de afdeling Educatie aan de slag. Ze beschikten nog niet over voldoende materiaal en informatie over Marokko.

Ik liep mee het depot binnen en achter in de ruimte, trok een collega een langwerpige stoffige kist ergens onder vandaan. Hij had een beetje een vorm van een doodskist. Ze tilde de deksel omhoog en een onaangenaam gevoel omklemde mijn hart. De tijd leek even stil te staan. Het voelde alsof een deel van mij daar in oud papier gewikkeld in bewaring lag. Een bloeza (jurk) die zo uit mijn oma's koffer vandaan gehaald had kunnen worden; theekopjes uit onze keuken, sloffen die mijn opa en ooms ook aantrokken.

Ze merkte op dat wat ze in bezit hadden, schaars was en dat ik (met mijn Marokkaanse achtergrond) misschien hier iets aan zou kunnen toevoegen? Ik voelde weerstand en kon met geen mogelijkheid haar enthousiasme delen. Een deel van mij, de mensen waar ik bij hoor en mijn afkomst ligt hier om bestudeerd te worden! Ik was de vreemde die ontleed en verklaard dient te worden? Ik voelde mijn naaktheid. De ruimte tussen mij, het museum, de werkende mensen erin en de gemeenschap werd ineens gevuld met een nare kou en vervreemding. Ik wist intuïtief dat ik hier met geen mogelijkheid begrip voor mijn wijze van voelen en kijken zou ontvangen. De harde logica zou mij neersabelen. De deksel ging erop en de kist werd weer onderin de stelling teruggeschoven. Hierna liep ik het museum in en keek wat rond. Ik zag hoe alles prachtig, met zorg en toewijding geëtaleerd en tentoongesteld werd. En hoeveel moois en uitzonderlijks ze allemaal in bezit en in bewaring hadden. Veel gebruiksvoorwerpen uit verschillende werelddelen, die normaliter gebruikt werden voor belangrijke momenten uit het leven, zoals huwelijken, geboortes, sterven en religieuze rituelen. Maar ook oorlogen en opstanden waar overwinningen werden behaald en verliezen werden geleden. Ik zag vooral spullen en voorwerpen met een fijne, bezielende waarde die gemaakt en gebruikt werden om iets te vieren, te helen, te waarborgen. Ze dragen een bewustzijn en geschiedenis in zich, die niet in dit land, haar bewoners en omgeving thuishoorden.

Wat doet het met een land, een cultuur en haar bewoners als dit soort waardevolle gebruiksvoorwerpen in vreemde handen liggen? En niet meer in eigendom, in eigen land te zien, te ervaren en te herinneren zijn?

*Wat doet het met Nederland en haar bewoners die deze waardevolle spullen met krachtige gebruiken en herinneringen toegeëigend hebben?
Hoe werkt het in het eigen systeem door en wat voor invloed heeft dit weer op de landen, cultuur en haar bewoners elders?*

Vreemd paspoort en het AI

Ik heb een paspoort zonder duidelijke geboortedatum. Omdat de geboortedatum in mijn documenten ontbreekt, heeft de gemeente de lege ruimte met kruisjes ingevuld. Het komt soms voor dat ik bij douanecontrole in de wacht word gezet, omdat de computer mijn paspoort niet kan lezen, of als verdacht signaleert.

Omdat onze samenleving steeds meer kunstmatig en computergestuurd functioneert en de daarin opgesloten algoritmen en data ons dagelijks leven steeds sterker beïnvloedt, geven deze gebeurtenissen mij een ongemakkelijk en onveilig gevoel. Het AI (Artificial Intelligence) is allang geen futuristisch verhaal meer. Het is al onze samenleving

binnengekomen en neemt steeds meer beslissingen over en voert taken voor ons uit, waar wij als mens niet meer aan te pas komen. Wij ervaren de voordelen en kunnen niet meer zonder.

Ik als migrant word door een gecreëerd systeem niet goed gelezen en dit kan misverstanden en nare situaties opleveren. Deze ontwikkeling creëert vraagtekens bij mij en ik kan de toekomst hierdoor niet zorgenvrij tegemoetzien. Mijn ontbrekende geboortedatum en naam van mijn geboorteland maken dat mijn paspoort anders gelezen en geïnterpreteerd wordt.

Met een Nederlands paspoort kunnen Nederlanders met meer gemak dan mensen uit een niet-westerse samenleving, zeker naar 265 landen afreizen. De Nederlander kan de wereld over en zijn of haar geluk de ruimte geven en elders zoeken. Een keuzevrijheid die haar weerga niet kent. Laten we hier eens bij stil staan!!

3. Schouwing Marieke

Grondvoorwaarden om overbruggend met elkaar overweg te gaan

3.1 Onderdompelen in de cultuur van interesse i.p.v. overtuigen, toekijken of bemoeien

Het beter verstaan van elkaars culturen vindt in wezen het makkelijkst plaats als we ons onder durven te dompelen in de culturen waar onze interesses naar uit gaan. Niet om ze van ónze waarde te overtuigen, maar mee te gaan in de dagelijkse rituelen van het bestaan aldaar. Wie er tegenaan blijft kijken blijft onderzoeken. En wie zich ermee wenst te bemoeien, wil zich als leermeester opstellen in plaats van vanuit begaanheid tot die ander verkenning te doen die hem zelf aangaat.

3.2 Elkaars medestander zijn

We dienen de ander te zien als medestander om de verschillen te overbruggen. Eenzijdige uitreiking is onvoldoende. Jouw uitreikende gebaar, ook al beantwoord je aan deze zuivere intentie, is onvoldoende als de ander niet eenzelfde gebaar wenst te maken. Als je op bepaalde plaatsen uit wil reiken en er is geen tegemoetkomend gebaar, reik dan

uit op een andere plaats waar wel die intentie gaande is. Want de mensen die geraakt worden, zowel van de andere cultuur als vanuit je eigen cultuur, dat zijn de gangmakers voor verbetering. We dienen te investeren waar al vruchtbare aarde voorbereid is. Daarom is het belangwekkend in deze tijd van verandering, om buitengewoon aandachtig te zijn naar de plaatsen waar de verandering al vanzelfsprekend gewenst wordt. Dat geeft de snelste actieradius. En dat is op een spiritueel niveau ook 'het meest kosteloze plaatje'. Dat klinkt gek, maar je aandacht is ook kostprijs: Hoeveel energie heb je om vrij te kunnen geven? Hoeveel mensen heb je die kunnen investeren door hun aanwezigheid daar ter plaatse? Hoeveel hart ruimte is er over in een mens die veel bezet is? Dat is de kostprijs, de aandacht prijs die het nodig heeft. Als je dat brengt op een plaats waar het ontvangen kan worden en waar de ander ook vrij is om in aandacht te staan en symbolisch de spirituele kostprijs kan geven om die ontmoeting te garanderen, dáár maak je de snelste meters.

3.3 Ken de non-verbale taal van bejegening

Waar mensen niet of onvoldoende open zijn, is het belangrijk de non-verbale taal van bejegening te kennen. Dat houdt in dat je je niet afgesloten gedraagt naar mensen die jou nog niet willen ontmoeten. Je spreekt niet buitensporig, je knikt, maakt non-verbaal contact door hartewarmte en bewogenheid in je ogen en in je gebaren neer te leggen. Bijvoorbeeld middels begroeting, je maakt ruimte voor ze als ze passeren, of als je iemands huis passeert en je ziet iemand voor de ramen staan, altijd even te knikken en een vriendelijk gebaar te maken. Het zit gewoon in het niet voorbij gaan aan de ander alsof hij er niet is. Dus als je rechtens en wetens je in een meerderheidspositie plaatst doe je daarmee de ander al tekort.

Het heeft ook te maken met begripsvolle omgang. Iemand die wij heel goed kennen en veel betekent in het vluchtelingenwerk in Rotterdam vertelde afgelopen weekend het volgende verhaal: de politie was opgeroepen, want binnen een vluchtelingengezin werd in de woonkamer gezellig een vuurtje gestookt. Dat kon niet, dat was natuurlijk bedreigend voor de omwonenden. Maar hoe je als politie naar binnen gaat bij vluchtelingen die in hun cultuur vuurtjes als een aangelegenheid van gezelligheid hebben, wat je doet in de kern van je bewoning, dat vraagt om een ontmoeting die een cultureel verschil duidt en mensen begripvol laat zijn naar de risico's van vuur in een westerse woning.

Maar ook andersom geldt het. Ze had nog een heel prachtig sprekend voorbeeld. Ze deelde van iemand die als vluchteling steeds geweigerd werd om opgenomen te worden

binnen de bewoners van een straat. Deze vrouw had al buitengewoon veel gedaan en bij de burens was een baby'tje geboren, dus ze had met heel veel aandacht een geboortegeschenk gemaakt. Ze klopt aan en ze werd bij de burens erg uitgeoeterd. Hoe creëer je in een straat een sfeer die dit tegen gaat? Want er zijn meer bewoners dan de buurman die dit doet.

Dus die non-verbale communicatiestroom is een ongelooflijke goede overbrugging om later een meer respectvollere omgang te creëren.

3.4 Verdiepen in verschillende culturele achtergronden en hierover met elkaar communiceren

Interesse toon je bijvoorbeeld door een boek van de andere cultuur tot je te nemen en met diegene die uit die cultuur komt daarover te praten. Herkent die ander het, heeft de beschrijver het juist verwoord?

Of als er bijvoorbeeld een overleg gaande is in Afrika waar mensen uit verschillende Afrikaanse culturen, wellicht zelfs stammen, meegenomen worden binnen nieuwe leiderschapstools waarin Westerlingen actief zijn en die ook al uit verschillende culturen komen, hoe probeer je de bereidheid te vinden dat er geen enkele cultuur overheersend is, maar dat allen universele waardes spreken? Hoe doe je dat?

Het heeft in ieder geval ermee te maken dat je je verdiept hebt in die afzonderlijke culturele gesteldheden. Als Westerling naar de diverse Afrikaanse culturen, maar ook andersom de Afrikaanse diverse culturen naar de Westerse verschillende culturen. Hoe breng je uitwisseling aan? Wat dien je beschreven te hebben, zodat men van elkander op de hoogte is en de universele waarden de grondtonen zijn, voordat de gemeenschappelijke processen vlot getrokken worden?

Dus interesse alleen is onvoldoende als je niet iets dieper verdiept in de culturele achtergrond. En waarom zouden binnen het gewone onderwijs op scholen al die culturele verschillen niet prachtig ingebed in vakken naar voren gebracht kunnen worden? Dan ontwikkelen we een ruimer beeld van de diverse achtergronden die verbonden worden door een universeel waardesysteem.

3.5 De gedragingen van alledag worden bepaald door achtergrondrituelen die vaak onbewust in mensen liggen

Wij weten van de Nederlandse rituelen rondom opstaan, maaltijd, slaapbehoeftes et cetera, maar we hebben vaak geen idee van de rituelen die onbewust in mensen huizen

die uit andere culturen komen. Marleen en ik werken veel ruimer op het hedendaagse leven en nemen ook voor geboortelijk leven serieus.

Dat houdt in dat een westers mens wellicht eerder geboren is in een andere cultuur, in een ander werelddeel. En iemand die in een ander werelddeel nu geboren wordt, heeft wellicht ook andere culturen in zich. Dat kan je soms terugvinden bij pasgeboren baby's en jonge kinderen. Bijvoorbeeld jonge westerse kinderen die nooit in een bed wilden slapen, maar altijd op de harde ondergrond. Of niet met lepel en mes en vork willen eten, maar hardnekkig alleen maar met de handjes. Zolang je dat stuk niet durft mee te nemen en we denken dat we hier vandaag alleen maar zijn zoals we er nu uit zien, dan doen we ook de hedendaagse mens tekort. Velen van ons hebben voorgeboortelijke roots ook in andere culturen. Dat is geen algemene zienswijze. Mensen hoeven het ook niet aan te nemen wat ons betreft, maar wij hebben wel gewerkt met kinderen en volwassenen die daar duidelijk nog na-herinnering aan hebben. Dus hoe eenzijdig kijk je? We zijn allemaal in zekere zin al een smeltkroes en dat vraagt ook een verruiming van het begripsvermogen. Mensen die heinde en ver zoeken, zoeken vaak naar oude geboortegronden die ze diep van binnen nog in zichzelf herkennen. De déjà vu ervaringen, de voorliefdes voor bepaalde regio's ergens op de wereld, omdat je je daar meer thuis voelt dan in Nederland. Dat je moeite hebt om weer thuis te komen in Nederland, want je wilt daar wel altijd blijven. Waarom brengen we daar niet meer erkenning naartoe? Waar voelen we ons gewoon onszelf? Dat is belangrijk.

3.6 Tradities die van oudsher ingewilligd zijn, staan wereldwijd nu op de helling

Vele volkeren voelen zich ontvreemd van de geworteldheid in hun oorspronkelijke cultuur. Daar werkt een gemeenschappelijk goed. Het is de bedoeling op een dieper spiritueel niveau dat we een smeltkroes van culturen worden en dat onze leervaardigheid vergroot wordt in de aanname van bijzonderheden die in andere culturen ontstaan zijn. Het gaat om wereldburgerschap. Daarom worden we soms gedwongen oude tradities los te laten om nieuwe verworvenheden aan te gaan nemen. Niet met ontkenning van tradities, niet om de waardevolheid daarvan te ontkrachten, maar omdat we die tradities zien als een soort opstanding, een soort wedergeboorte in een nieuw veld van betekenis. We hebben tradities van oudsher meegekregen, bijvoorbeeld Sinterklaas, maar we dienen ze te herijken in een hedendaags bestaan. De tradities van ooit gaan een nieuwe fase in en daar zullen nieuwe rituelen en tradities uit voortkomen. Als het goed is, worden ze allemaal getoetst aan een meer zuiver geweten.

Bijvoorbeeld de culturen waar kannibalisme nog van oorsprong actief was, verdienen nieuwe rituelen om hun medemens te ontmoeten en hun eigen culturele geaardheid in een ander licht te zien. En de zwarte Piet discussie in Nederland die nu gevoerd wordt, dient ook los te komen van het koloniale verleden. Zo zijn er overal tradities die opgebouwd zijn en die uiteindelijk het wereldburgerschap dienen te gaan leren omarmen, waardoor het prachtige specifieke in verbondenheid met anderen staat. Besef dat dit in al die culturen aan een omslag onderhevig is. We hoeven niet te ontkennen waar we uit komen en hoe bijzonder dat was in de bestaande cultuur van toen, maar wat het vandaag vraagt is een onderzoeksproces. En daar ben je niet zomaar uit.

3.7 Kinderen zijn gevoelig

Een kind verbindt zich met andere kinderen en spelenderwijs wordt die verschillen gewaar en maakt het inclusief. Het zijn vaak de volwassenen die de strepen trekken. Verschillen leven, maar kinderen op school zijn niet bezig of ze met een protestants- of een katholiek kindje spelen. Dus wat nodig is, is dat de volwassenen weer in onschuld durven te ervaren wat de nieuwkomer bijzonder maakt. Het is verder heel belangrijk het kinderlijk leven ongeschonden te laten daar waar culturele verschillen elkander naderen en vinden, zodat jonge mensen inclusief beleven. En hoe je dat nog sterker kan activeren op alle plaatsen in de Wereld is een hoofd thema. Deze kinderen worden volwassenen en die scheppen een nieuwe wereld, zonder afstand.

3.8 Droom aanduiders om elkaar beter te leren verstaan

Ieder mens heeft een droomleven in de fysieke werkelijkheid zoals die 's nachts rust en droomt en er is een droomleven waar je innerlijke beelden in dag-bewustzijn zich vormen. Onderzoekers die aandacht zouden hebben voor beide droomwerelden kunnen zeer verbindend zijn om culturen nader tot elkander te brengen. Want in de droom wereld (zowel in het fysieke nachtleven als wel in het innerlijk dromen bij het dag-bewustzijn) over hoe je de wereld en de nabijheid van mensen zou wensen, daar zitten heel veel universele thema's in te werken. Als je elkaar niet kan verstaan op de inhoud van spreken in de ontmoeting van de verschillen, kom dan met mensen die droom aanduiders zijn. Want via de 'droom aanduiders' krijg je de culturele verschillen op de rails om elkaar beter te gaan verstaan. Dit is een nieuwe term die ik hier inbreng, misschien een nieuw beroep dat zich moet gaan vormen.

3.9 Jaloersheid maakt dat mensen elkaar niet wezenlijk ontmoeten

Jaloersheid is van alle volkeren. En jaloersheid ontstaat wanneer je kijkt naar de ander in iets wat die ander betekent of duidt waar je zelf verlangen op hebt zitten. Jaloersheid is vaak ongegrond, omdat je te weinig stilstaat bij wat je zelf bezit aan eigen talenten, aan innerlijke vermogens, aan zelfbewustzijn, aan groei binnen het volk waar je uit komt en vaardigheden die daarin ontstaan zijn.

Jaloersheid maakt dat mensen elkaar niet wezenlijk ontmoeten, omdat ze willen verkrijgen wat de ander toont door een tekort aan zelfinzicht. Als jaloersheid een drijfveer is om mensen uit elkander te houden, is het ontzettend belangrijk dat binnen de spraakverwarringen die daardoor ontstaan mensen geholpen worden om zichzelf te belichten en zich te ontkoppelen van jaloers gedrag. Want het is bekend dat vele volkeren bijvoorbeeld met minder financiële rijkdom een gelukkiger innerlijke natuur hebben dan de westerse mens. Bij de westerse mens is de eenvoud haast ontnomen en da is een basis voor geluk.

Jaloersheid kan op allerlei deelgebieden actief zijn en terecht of niet terecht ontstaan. De mate van kinderrijkdom, of niet. De mate van opleidingsmogelijkheden, gezondheidszorg. Als je jaloersheid-indicatie hebt, dan weet je waar je een cultuur op kan begenadigen om zelf wat ze wensen te leren verkrijgen en je kan de niet terechte jaloersheid weer herleiden naar zelfwaardering toe.

3.10 Pretentieloos elkander naderen, schept een basis van vertrouwen

Wie pretentieloos nadert, maakt een wereld van verschil en blijft daarbinnen gelijkmoedig. Simpeler vertaald: als jij bent wie je bent en je doet naar beste kunnen en de ander evenzo dan schep je een veld van ontmoeting. Daar zit geen bewijszucht onder. Daar zit geen opleggende verbeteringsdrang achter. Je betreedt een vrije ruimte om te ontmoeten. Dat maakt dat de partijen die daarop aangesloten worden gelijkmoedig voortgang baren. Doordat de inzet pretentieloos is en het ontmoetingsveld dynamisch kan bewegen, kan er ook een gelijkmoedigheid zijn en dan kan een veld van energie wat zo ontstaat zich heel snel uitbreiden.

Dit geldt ook in andersoortig overleg. Die gelijkmoedigheid vooral als verschillende culturen elkander naderen, is ontzettend belangrijk. Als we het dan hebben over het kostenplaatje; investeer niet in mensen met overmatige pretenties of overmatige belerendheid, want het veld komt gewoon niet in beweging. Werk met mensen die openheid in zich hebben om te ontmoeten.

4. **Aanvullingen uit het archief van Stichting De Vrije Mare**

Van: Marleen Oosterhof – van der Poel

Het meest indrukwekkende waarmee ik indertijd op een themadag over discriminatie te maken kreeg, ging over rassenontwikkeling. Het was in 1994. Ik zal daar dadelijk een citaat over voorlezen. De eerste spreker op die dag was een zwarte vrouw vanuit de Afrikaanse cultuur die in Nederland gestudeerd had. Ik weet niet alles meer precies maar zij heeft zo'n ontzettende indruk op me gemaakt dat ik sindsdien heel anders kijk naar verschillende rassen. Daarom wil ik het jullie vertellen.

Zij legde uit dat zij voelde dat zij van nature in een Zijnscultuur zit, in een Zijnsaspect. Zij beschreef hoe zij vanuit haar Zijn de wereld waarnam. Ze beschreef hoe ze moest schakelen in zichzelf als ze een blanke, een Nederlander bijvoorbeeld, ontmoette die sprak vanuit zijn verbale-, denkende manier van waarnemen. Ze beschreef dat de omschakeling tijd en inspanning kostte ook al had ze een academische graad gehaald in Nederland. "Van nature ben ik in het Zijn, ik ben gewaar, ik beleef, ik denk niet", zei ze, "en dus vinden ze me nog steeds dom, omdat ik vertraagder en anders reageer dan degene die direct met een analyserend mentaal verhaal komt. Die mensen gaan hakketakkend snel met hun hoofd bezig. Dat is überhaupt niet voor me weggelegd". Kunnen jullie voorstellen wat ik nu zeg? Dit heeft me sindsdien gevormd. Vanochtend zijn er een heleboel dingen opgesomd die we kunnen doen om elkaar binnen cultuurverschillen te bereiken maar ik denk dat het nog een laag dieper zit. Daarom wil ik het volgende citaat, van jou Marieke, uit 1994 voorlezen.

U dient de mensheid te zien als een groepsbewustzijn waarin de gedragingen actief zijn de mens eigen als soort. Echter, nimmer geheel vertolkt in één mens individueel, daar de mens op Aarde deze veelsoortigheid nog niet geheel kan doen uitdragen.

Elk volk, elk ras, heeft weer andere eigenschappen, we zijn aanvullend aan elkaar. De oplossing van onze wereldproblemen is daarom ook alleen maar in gezamenlijkheid mogelijk. Elke andere kwaliteit, elke andere culturele gelaagdheid is onontbeerlijk.

Verder heb ik gekozen om in deze inleiding nog wat over onze Nederlandse volksaard te zeggen. Wij hebben als Nederlanders een aantal eigen-aardigheden die de verbinding met andere volkeren/culturen in de weg kunnen staan.

Een citaat dat hier betrekking op heeft:

Er zijn volkeren die sterk verbonden zijn met de natuur en je hebt volkeren zoals de Nederlanders die veelal in het denken hun eigenheid beleven. Nederlanders willen eerst begrijpen voordat ze iets omarmen en als ze iets nog niet begrijpen, kunnen ze hun hart nog niet openen. Nederlanders worden door het contact met vreemdelingen uitgenodigd van hun hoofd naar hun hart te groeien. Nederlanders missen menigmaal overzicht en daardoor loyaliteit, want als ze zaken niet met hun denken kunnen verklaren, kan hun hart zich niet in rust vrijgeven. De Nederlandse cultuur is dus een afhankelijke cultuur van denken.

Ik zal het nu nuanceren. Er zijn natuurlijk in Nederland ook genoeg mensen die hun harts kwaliteit wel al meer open hebben. Die hebben makkelijker contact met volkeren die hun gevoelslogica open hebben. Echter, in het algemeen is in Nederland het denken superieur als er problemen opgelost moeten worden. Het is dus ook volgens Marieke niet zonder reden dat veel culturen intrede doen in Nederland die in hun eigenheid de mentale logica niet op de eerste plek plaatsen.

Dat houdt in dat wij uitgenodigd worden verstaanders te worden van wat ons aangereikt wordt middels anderen die ons waarnemen. Laila liet ons in haar inleiding ook schitterend zien hoe je voluit kan 'waarnemen'. Ze was stomverbaasd wat ze hier aantrof.

Nog een citaat:

Als wij niet ons oor te luisteren leggen bij hun spiegelend gedrag naar ons toe, dan missen we de boot om logische oplossingen daardoor te vinden.

Dus het gaat dieper dan met elkaar contact maken. Het gaat echt om het aspect van die ander te herkennen dat zijn toegevoegde waarde heeft.

Een volgend citaat:

Als wij maar blijven denken dat wij het beter weten omdat we vaak logischer kunnen denken dan andere volken, dan ontnemen we onszelf een kans die waardevol is. Door de aaneenrijging van de verschillende kwaliteiten in mensen kom je tot wereldoplossingen. Echter, ieders kwaliteit alleen is onvoldoende.

Er zitten ook goede aspecten aan logisch denken dat is eveneens waar maar het is maar een klein stukje van de werkelijkheid. Net zo belangrijk zijn logisch voelen, logisch gewaar zijn, logisch handelen of logisch zijn. En die kwaliteiten bezitten andere volkeren.

Alle culturen zijn onvoldoende om wereldoplossingen aan te brengen. Die kunnen alleen maar ontstaan door de aaneenrijging van de culturen met behoud van eigenheid.

Echter, vele culturen zijn hun culturele identiteit kwijtgeraakt door de overexpansie van andere culturen.

De Indianen en de Aborigines zijn voorbeelden van volkeren die wij als Westerlingen hun identiteit deels hebben afgenomen. Wij zitten als Nederlanders, volgens de Begeleiders van Marieke, nu op onze blaren, omdat wij zo'n expansiedrift hadden in het verleden dat wij heel wat volkeren (in Suriname, Indonesië, Nieuw Guinea en Zuid Afrika) geprobeerd hebben om onze manier van denken op te leggen. Dus we hebben nog wel wat aan bewustzijn te winnen!

Jules: wij mogen missionaris worden in ons eigen land.

Marleen: Ja, 'missionaris-zijn' is ook een kenmerk van Westerse arrogantie, niet alleen van Nederland, er zijn meer landen in Europa op missie gegaan.

Ik vind het inzicht van de aanvullende kracht van volkeren ontzettend verhelderend. Het is bij mij begonnen met die prachtvrouw, die Afrikaanse met een academische graad. Daarom kon ze het ook zo duidelijk onder woorden brengen. Ze zegt eigenlijk: "Mijn ras heeft een andere waarneming en ik voel me altijd vertraagd achterlopen als ik eenzijdig wordt aangesproken op mijn denkende waarneming. Een Nederlander gaat denkend veel te snel. Ik haak gewoon op een gegeven moment af. Ik ben in hun ogen altijd dom." Tenminste, dat was haar ervaring.

Nog een citaat uit het archief over de Nederlander, dat ik belangrijk vind, omdat ik denk dat we daardoor nu zoveel problemen hebben. Wij zijn als Nederlander bang dat we moeten inleveren nu er zoveel immigranten komen. We kunnen hen nog niet zien als verrijkend voor ons aller culturen.

Veel Nederlanders willen heel graag stralen op het gebied van wat ze bezitten, op wat ze kunnen, op wat ze meer weten dan de ander. Ze willen die kundigheid verspreiden dan zijn ze in hun element dan voelen ze zich gewaardeerd.

Echter, bij het idee dat de ander niet zit te wachten op zijn kwaliteiten, dat zijn kundigheid geen meerwaarde uitdrukt, dat zijn bezit niet zelf verdiend is en daarom van meerwaarde, dáár zit de doorsnee Nederlander niet op te wachten. In het kielzog van dit herinneringsveld dat nog leeft in vele Nederlanders, zijn velen van hen bang dat ze weer teruggaan naar de armoedegrens omdat nieuwkomers hun baan innemen.

Want nu komen er niet alleen mensen uit culturen die, zoals Laila's vader, voor ons het werk deden dat wij niet wilden doen, maar er komen ook veel hoog opgeleide Syriërs die onze banen innemen. Het zijn artsen, tandartsen, ingenieurs en wetenschappers.

Veel Nederlanders zijn bang dat zijn kundigheden straks op de arbeidsmarkt vertolkt worden door al die buitenlanders en dat hij zelf geen huis meer heeft.

Ik denk dat als we de evolutionaire kant niet diep kunnen verstaan, dat de culturele kloof alleen maar kan toenemen.

Tot slot nog een mooi citaat.

Het is in dit tijdsbestek van belang dat menselijke rassen zich mengen omdat we meer naar een wereldbewustzijn toe gaan. Door de vermenging van bepaalde gevoelskenmerken, die in bepaalde mensenrassen meer actief zijn dan in andere, wordt het hele spectrum van het bewustwordingsproces versneld. De tijd van samenwerking op basis van authenticiteit is nu geheel aan de orde.

Hierin zit nog een heel belangrijk aspect. Elk volk is nog volop bezig om zijn eigen authenticiteit te vinden. Als je die nog niet hebt gevonden, kan je volgens mij ook niet verbinden of vermengen.

Vragen en antwoorden

Vraag 1: Waarom is vooral de Nederlander, in algemene zin, benauwd voor toelating van diverse andere typen culturen? Waar bestaat die angst uit?

Nederlanders willen meer weten vanuit overzichtsdrang en vanuit behoedersdrang om eigen waardesystemen overeind te houden. Deze beleving is niet gebaseerd op vrijwillig onderzoek vanuit henzelf ten aanzien van deze mensen die uit een andere cultuur komen. Het is als het ware een opleggende

geestkracht die ze daarmee willen vertegenwoordigen. En die opleggende geestkracht past in een traditie van Nederlanderschap door de eeuwen heen.

Bijvoorbeeld het koloniale verleden maar ook de onderdrukking van vrouwenrechten, er zijn meerdere thema's aan te halen die hierbinnen passen.

Wanneer overzicht gemist wordt en men anderen wenst te beperken waardoor inzichten en gebruiken uit andere culturen weerhouden worden dan voelen zij zich nog in de meerderheid staan. Echter, wanneer gebruiken en inzichten uit andere culturen separaat gaan aan wat zij zelf beleven, dan voelen zij zichzelf in de minderheid treden en dat is voor iemand die overzicht wil behouden beangstigend en voor sommigen roept dat soms een onbewuste doodsangst op.

Want als je ondergeschikt raakt aan anderen wat kan het je dan brengen? Bijvoorbeeld de Tweede Wereldoorlog. Ondergeschiktheid is niet de natuurlijke Nederlandse aard. Ondergeschikt laat je alleen hen zijn waar je doorsnee op neerkijkt.

Vraag 2: Waarom zijn Nederlanders zo bang voor chaos?

Chaos is onbestuurbaar. Als je aan het stuur wil zitten en je mist overzicht dan weet je je niet te gedragen binnen dat waar je geen grip op hebt. Terwijl mensen die meer uit een zijns cultuur komen, die hebben leren leven met wat zich aanbiedt. En hoewel dat ook heel eenzaam en bemoeilijkend kan zijn in hele moeilijke omstandigheden, hebben zij geleerd basaal steun te vinden in zichzelf voor omstandigheden die onoverkomelijk zijn, waar je niet goed mee weet om te gaan. In plaats van dat ze zich verweren, trekken ze zich dieper terug in zichzelf. Culturen die wel in het verweer zijn gekomen, met alle begrip, ontwikkelen vaak een bijmaak die haaks staat op hun karakteristieke cultuur.

*Vraag 3: Wat zijn **de bijsmaken van de Nederlandse cultuur**?*

De bijmaak van de Nederlander is, als hij iets niet kan begrijpen, dat hij overkritisch gaat reageren, afstandelijker, zich bewuster voordoet dan dat hij is en in algemeenheden geraakt waardoor hij zelf buitenspel blijft maar door de algemeenheden zich weet te weren.

Oogcontact vermindert en een bewuste houding van toegeeflijkheid wordt niet meer in zijn fysieke aard getoond; hij verstrakt fysiek, verkrampst meer in zijn

spieren en wordt buitengewoon scherp op alles wat hij er nog bij kan betrekken om de ander zijn ongelijk te laten bekennen.

Deze kritische Nederlander denkt dat hij het netjes en formeel kan afhandelen, maar het is een pijnlijke onaangedaanheid omdat zijn hartruimte per direct vermindert, hij zich afsluit, zogenaamd toegeeflijk is, maar zijn spiermassa toont iets heel anders aan en vervolgens hangt hij de betweter uit.

Dat is een bijsmaak van de Nederlandse cultuur. Het maakt niet uit hoe intelligent de Nederlander is, in alle gelaagdheden van de bevolking is ditzelfde fenomeen gaande.

*Vraag 4: **Kan een bijsmaak ook positief zijn?***

Nee, een bijsmaak gaat juist over het niet positieve, het niet zuivere in omgang. De authentieke kenmerken van een cultuur zijn heel natuurlijk en positief omdat dat de eigen geaardheid is. **Het is de verwonding die de bijsmaak creëert.**

Je hebt natuurlijk in alle rassen mensen die verwond raken en zich niet laten verleiden om in die bijsmaak te komen. Die niet in de bitterheid en in de wrok en in de haat willen huizen. Die dan ook verkiezen om bemiddelend te zijn en hun liefde voor mensen open te houden en hun betrokkenheid niet te veinzen maar echt op een natuurlijke manier laten bestaan. Dat zijn vaak de voorlopers in de cultuur die spiegelen hoe ze uit die pijn kunnen blijven en andersoortig omgang kunnen zoeken met dat wat hen pijn doet.

*Vraag 5: Wat zijn **de authentieke kenmerken van de Nederlander?***

De doorsnee Nederlander is daadkrachtig.

Hij is bemoeizuchtig waardoor hij tracht verbeteringen op te werpen.

(Als je altijd maar bemoeizuchtig bent dan wordt het minder leuk, maar ten bate van verbetering heeft het iets goeds.)

Hij is oplettend van aard.

Hij hoopt ongekunsteld en vrij en frank te kunnen leven en velen van hen zijn daarin geslaagd in een bepaalde mate. Echter, in de tijdsperiode van de Nederlander tot aan nu zijn velen hun vrije en franke belevingsveld kwijtgeraakt. De diepe intentie in de Nederlander is echter de behoefte aan vrijheid en frankheid, dus fierheid.

Het zijn mensen die heel erg hopen op overzichtshandelingen, structuurmatig goedgeordend en passend in het tijdsbestek wat ze daarvoor over hebben of waar ze toe verplicht zijn.

Het zijn mensen die steeds weer proberen het beste van het leven te maken ook in situaties die beperkend zijn. Want dan willen ze binnen de beperking toch weer streven naar natuurlijke vrijheid.

Dus de Nederlander wil zich niet opgesloten gedragen. Zelfs als hij beperkter moet leven, om welke reden dan ook, wil hij daarna de roes van vrijheidsservaring. Dat is de tegenpool en dat houdt in dat zelfs de Nederlander die beperkt is dat eigenlijk niet wil toegeven aan anderen. Wij zijn ook typisch een groep mensen die als we te maken hebben met armoede of met zaken die we moeilijk aan onszelf kunnen vergeven, dat we daar niet openbaar te koop mee willen lopen. Dat dit wel soms dient te geschieden, bijvoorbeeld bij voedselbanken of omdat je hulp nodig hebt, is een verlaging in jezelf van dat wat van nature jou niet eigen is.

De doorsnee Nederlander voorheen was goedgeefs, want men had een klimaat van betrokkenheid naar de gemeenschap als geheel.

Dat dat tegelijkertijd ook sterk beperkend was, want je mocht vrij zijn zo ver de volksaard beliefd, dat is ook een onderdeel van de Nederlander. De mensen die met hun hoofd boven het korenveld uitkwamen, werden echt ook wel symbolisch afgemaaid. Dat is een Nederlands spreekwoord.

Gierigheid. In het verleden was dat positief, want je wist zo netjes mogelijk te overleven in beperkende omstandigheden. Dat is ook een onderdeel van de cultuur bij zware armoede. De beperkingen waaraan je onderhevig was diende je te nemen, maar vervolgens zorgde je zo goed mogelijk voor een uiterlijke verschijning naar beste kunnen.

Zuinigheid is dus misschien een beter woord. Toch ga ik kijken waarom ik het woord 'gierigheid' gebruikte, want dat is vaak niet zonder reden.

Omdat degenen die in welstand leefden heel langdurig wel aan de bedeling deden naar armlastigen toe, maar daar zich in hun gevoel doorsnee nog afzijdig van hielden. Ze deden goede werken maar gingen niet horizontaal naast de mens staan die bedeed werd. Dat is tot op heden, ook op politiek niveau, nog steeds een karaktertrek die bezworen dient te worden. Die gierigheid waarin men zaken opgebouwd heeft, bijvoorbeeld ook zo'n VOC en van alles aan welstand, dat was niet vanzelfsprekend dat je daar anderen bewust in liet delen ter verbetering van hun leefklimaat. En áls je dat deed dan was je wel erg van goeden huize, want dan stond je boven de mensen aan wie je zaken toebedeelde. Terwijl je hebt heel veel culturen die proberen een

gemeenschappelijkheid te vinden binnen de materie die hen toebehoort, omdat ze geloven dat door een juiste verdeling een ieder zo waardig mogelijk kan leven.

*Vraag 6: Wat zijn **de authentieke kenmerken van de Marokkaanse cultuur**?*

Verbinding is een noodzaak en dat beoefenen ze al levenslang.

Niet in verbinding zijn, is doodeng. Dus een cultuur waar je in komt wonen waar verbinding niet centraal staat, is doodeng.

Oplettendheid voortdurend maakt Marokkanen doodmoe en maakt ook dat de onbegrijpelijkheid van waarin ze verkeren werkelijk tot een impasse en een levenloos gevoel aanleiding geeft. De weerstand om blijvend oplettend te zijn maakt zo'n inbreuk op hun natuurlijke manier van zijn, dat daarmee ook hun hele weerbaarheidsgevoel aangetast voelt.

(Dat ze dan periodiek kiezen voor scherpe uithalen is de tegenpool van als je je niet weerbaar voelt)

Het niet meer makkelijk onthouden waar je goed in bent verarmt de Marokkaanse cultuur.

Ik ga nu kijken waar ze goed in zijn.

- Beloftes worden eervol gehouden.
- Verbinding maakt dat je in alle levensfasen van het mens zijn verbondenheidsaangelegenheden hebt.
- Scholing is altijd ten dienste van de gemeenschap, niet zo persoonlijk bedoeld.
- Verlies lijden is een algemene aangelegenheid: als één iemand echt verlies lijdt (bijvoorbeeld door overlijden van een dierbare of een faillissement) dan lijden anderen mee in begaanheid tot die persoon.
In de Marokkaanse cultuur wordt verlies lang na-geweten. Ook wat verloren is, wordt in het spreken regelmatig herhaald alsof het er nog kan zijn.
- De traditie is dat hoe meer kinderen het leven jou schenkt, hoe gelukkiger je bent, ongeacht de prijs wat het je kost om al die kinderen te onderhouden.

Een cultuur met weinig kinderen voelt als verlies aan. Het inbedden in zo'n westerse cultuur, zoals de Nederlandse, roept vraagtekens op rondom kinderen krijgen waar men niet op zat te wachten, niet logisch is voor hen. In het wereld-denken wordt dat langzaamaan wel gewoner, maar het is onnatuurlijker dan de doorsnee Nederlander denkt. Die denkt logisch 'Nederland wordt te vol, de wereld wordt te vol, we moeten de natuur en het milieu beschermen, dus we moeten kijken naar onze kindervens'. Voor Marokkanen is dat een veld waarvan je haast niet weet hoe je het aan moet gaan.

- Ouderdom wordt gezien als een gezegende leeftijd.
Hoe armetierig Nederlanders praten over ouderdom huist ook in een onbegrijpelijke context voor een Marokkaans gezin, want kijk naar de ouderen in hun cultuur. Plus alle Marokkaanse ouderen doen naar beste kunnen en blijven doen soms tot de laatste ademteug toe, in plaats van verzorgingsbehoefte zich over te geven.

*Vraag 7: Wat zijn **de bijsmaken van de Marokkaanse cultuur? Waar ligt de pijn bij de derde generatie Marokkanen?***

Het eerste wat ik innerlijk waarneem is de **snibbigheid**. Ik weet niet of jullie dat woord kennen? Als je snibbig bent ga je afgestapt snel geagiteerd spreken, soms zonder reden, maar het ligt er altijd als een vuurtje dat al een beetje wakkert en snel aangestoken wordt.

Een soort **over-oplettendheid** waarin je over-kritisch anderen volgt wanneer ze zich niet gemeenschappelijk opstellen. De beleving dat je anderen het liefst – dat is een gekke uitspraak – **scheenbeenpijn** zou willen veroorzaken. Er is een lichamelijke reflex waarmee je eigenlijk het liefst een schop tegen iemands scheenbeen aan zou willen geven. Zo van: jij staat wel maar je staat helemaal niet stevig. Wat denk je wel over ons? Zo, boem! Heel flitsend. Haast in het fysieke ingelijfd dat gevoel.

Hij voelt zich drager van een bewustzijnsveld waar de Nederlandse samenleving volstrekt niet aan toe is (en die is haast te dom om het te begrijpen).

Jaloersheid over wat anderen bemachtigd hebben en wat zij dienen te bevechten. En dan kunnen ze ook een vechtcultuur verwachten! Punt. Die houding.

Dit gaat over de Marokkaanse cultuur maar zo heeft iedere cultuur een andere bijsmaak. Dat is pijn die gekoppeld is aan oerheimwee omdat je niet non-verbaal al geweten wordt, verstaan wordt, betrokken wordt, past in de gemeenschap et cetera. Het is de pijn dat gelijkgestemdheid in je belevingsveld niet speelt, dat je een uitzondering bent. Die pijn krijgt in iedere cultuur een andere bijsmaak. Als je dat niet weet dan gaat het langs elkaar heen. Bijvoorbeeld de Nederlandse cultuur die naar Marokkanen allerlei dingen uitzet vanuit het overwegend denken, vanuit controle en vanuit overzicht-behoud zaken in banen proberen te leiden, echt wel vaak vanuit goede bedoeling.

*Vraag 8: **Hoe kunnen culturen die ogenschijnlijk wezensvreemd zijn van elkaar, gesteund worden om in een vrij uitwisselingsverkeer met elkaar te komen op een wijze dat je je niet meer vreemd voelt ten opzichte van de ander? Hoe kan je uiteindelijk gaan creëren dat men bij elkander thuiskomt en de verschillen, eventueel zelfs rechtmatig, blijven bestaan maar geen wig vormen?***

Het vraagt innerlijke volwassenheid van de deelnemers aan zo'n proces. Waarin je durft te onthechten van je persoonlijkheidsstructuur om in neutraliteit de ander te ontmoeten wanneer die deelzaam is over zichzelf en zijn cultuur tot jou.

Onder neutraliteit versta ik het volgende: je rust als het ware diep in jezelf te midden van andere culturen terwijl, je dat wat ingebracht wordt door die ander ontvangt vanuit het belevingsveld van die ander, zodat je als het ware even mee beleeft, mee proeft waar de werkelijkheid van die ander uit bestaat.

Als je vervolgens deelt uit jezelf dan spreek je gewoon over wie je bent, je culturele achtergrond en vraag je aan de ander ook te oefenen met een neutrale ontvangst. Dan luister je kleurloos en door die kleurloosheid, zoals zuiver water geen kleur heeft, even vol mag lopen met de kleuring die de ander meedeelt. Omdat pas wanneer je dat belevingsveld even hebt mogen beleven, als het ware geproefd hebt, dan heb je enig recht om mee te leven in wat die ander toont.

Vraag 11:

Welke universele waarden zijn er waar we allemaal naar streven?

Dat is een onderlaag die bij iedereen geldt.

1. Het beeld dat ik waarneem is dat iedere nieuwe generatie een weer iets betere uitkomst zou wensen te veroorzaken dan zijn voorouders.
De open vraag: Wat zou je willen veroorzaken als nieuwkomer op dat wat anderen al als nalatenschap ten positieve nagelaten hebben?, dat is een verbindingspunt.
2. Welke eigenschappen zou je willen verbeteren als samenleven, versterkt wordt door de toename van mensen op Aarde? Wat zou je willen creëren of verbeteren? Waar hoop je op wanneer er meer mensen de Aarde bevolken? Wat vind je daar essentieel in? Hoe zou je dat thema zelf van inzet kunnen voorzien?
Iedere nieuwe generatie heeft die ervaring dat dat een drijfveer is in het jonge bestaan om daar iets mee te willen.
3. Negatieve contactloosheid, hoe voelt dat aan voor jou? Er zijn mensen die ook graag alleen willen zijn en dat heel aangenaam vinden. Maar negatieve contactloosheid, hoe voelt dat voor jou? En wat is een vorm van verbinding die voor jou weldadig is?
Als mensen vanuit verschillende culturen dat beschrijven, zie je vaak identieke uitkomsten.
4. In het schouwen naar het spelen van kinderen; hoe zie je dat een kind zich aangenaam gedraagt, zo natuurlijk mogelijk voor wie hij is? En hoe zie je wanneer een kind zich verveelt of vanuit pijnreactie gedrag creëert ten nadele van anderen? Als mensen vanuit hun eigen cultuur daar over spreken zie je vaak weer identieke uitkomsten.
5. Hoe kunnen we onze kinderen steunen zich natuurlijk te ontwikkelen? Want luisterend naar elkaar toe krijgen we ingrediënten aangereikt die hulpgevend daarvoor zijn.
6. Wanneer je het leven aflegt omdat sterven aan de poort klopt, hoe gaan de verschillende culturen om met verzorging en ongemakken rondom sterven? Met onthechtingsprocessen van materie rondom stervensprocessen? Hoe zijn de overgangsrituelen? Hoe is de nazorg nadien en hoe langdurig en in welke vormen wordt dat gegoten?
7. Een ander verbindend onderwerp wat steeds belangrijker zal worden is; hoe gaan volkeren om met weersgesteldheden die buitengewoon anders zijn dan de cultuur

waarmee zij uitstaan? Bijvoorbeeld landen waar het daglicht minimaal is en er zijn lange tijden van duisternis zijn, hoe gaan zij om met een tekort aan lichtervaring? Breng de culturen bij elkaar met uitersten in klimaat, zodat er geoefend wordt om te luisteren naar omgang met iets wat je zelf niet kent om er profijt uit te trekken voor de toekomst die nadert.

8. Wanneer ervaren mensen zich zorgeloos? Welke kenmerken heeft het wanneer ze zich zorgeloos gedragen? Wanneer verschillende culturen daarover spreken zullen mensen die zich weinig zorgeloos gedragen merken dat ze zorgelozer kunnen worden op onderwerpen waar ze zich nu niet aan durven over te geven.

Andersom geldt ook dat het verbazing op kan roepen bij mensen die zich zorgelozer gedragen hoe benauwd mensen in hun denken zijn waardoor ze niet durven te leven.

Die interactieprocessen tussen die verschillende culturen kan tot verwondering aanleiding geven, maar ook tot nieuwe inzichten die weer ruimschalig gedeeld kunnen worden.

9. Het vieren van de hoogtijdagen, hoe doe je dat? Hoeveel tijdsduur geef je daaraan? Hoe bijzonder vind je het zelf, of is het een uitgekauwd ritueel geworden? Wat maakt je helemaal blij als van die tradities iets bewaard gaat blijven voor de toekomst? Wat is dan het meest essentiële deel om binnen bijvoorbeeld een ritueel om te behouden? En als je zou moeten schrappen, wat zou je het eerste weglaten? Dan ga je kijken naar die kenmerken die gewenst willen blijven bestaan en dan ga je vooral kijken om welke redenen. Bijvoorbeeld als het gaat om vruchtbaarheidsrituelen of overgangsrituelen rondom de pubertijd naar een volwassen lichaam gaan krijgen, of het heeft te maken met afscheidsrituelen rondom sterven. Je gaat kijken naar de essentie die bevestigd wil worden door een ritueel. En wat van het ritueel het diepst de essentie aanspreekt.

Los van beschrijvingen is het ook wezenlijk dat delen van het ritueel getoond kunnen worden middels filmmateriaal of uitbeelding van mensen die het voordoen. En dat mensen die zich daar innerlijk toe opgeroepen voelen proberen naar beste kunnen mee te doen om het belevingsveld ook in hun lichaam te laten huizen. Dus stel dat er bepaalde rituelen zijn aan dans gebonden of aan opname van voedsel met eerbiediging van het voedsel; het inleven in de cultuur van de ander vraagt soms ook: probeer even mee te doen in die traditie om te voelen wat daar de betekenis van is, omdat je het lichaamseigen gaat ervaren.

10. Dan heb je culturen die nog heel natuurlijk hun bioritme leven. Die zijn zo verbonden met de natuur dat ze voelen wanneer ze slaapbehoefte hebben, wanneer het een gezond moment is om op te staan, om te luieren, de tijdsduur die eten nodig heeft wil het goed verteerd kunnen worden en gerespecteerd worden dat je eet. Wanneer mensen de gelegenheid krijgen daarover te praten bij culturen waar al die waardes van bioritme en voedselopname en luieren uitgerangeerd zijn, dan krijg je ook een leerzame verbinding.

Samenvattend: Door soms uitersten naar elkaar toe te bewegen en de dynamiek bijvoorbeeld ook even te laten voelen hoe een andere cultuur leeft en doet, komt er introspectie naar jezelf toe binnen 'waar ben ik nu binnen dit proces?'. Ben ik niet overlui, of doe ik niet teveel? Eet ik zonder smaak, of eet ik zo in rust omdat het zo weldadig is en we allemaal bij elkaar zijn en dat zo prettig is? Het is heel belangrijk dat we elkaar daar dieper in ontmoeten. Indien mogelijk uitwisselingsprogramma's activeren waarin dat wat meegemaakt is ruimer gedeeld wordt ook naar anderen die er niet letterlijk bij betrokken zijn.

Het mooie is als je mensen in verwondering en verbazing weet te brengen, dan sluit het denken zich en dan kan alleen het gevoel en de ervaring gaan spreken. Dát heb je nodig.

5. Slotschouwing.

Spreekrecht wordt in deze tijd bij velen ontnomen

Vele mensen die intreden in andere culturen worden tot luisteren gemaand waardoor zij onvoldoende veelzeggend zich kunnen uitdrukken. Veelzeggendheid staat niet alleen voor taal, maar ook in uitdrukkingsvaardigheden of in het vrijgeven op een natuurlijke manier van je talenten en mogelijkheden. Wanneer het een hoge uitzondering blijft dat mensen zich volledig mogen tonen en er te weinig vanzelfsprekendheid geactiveerd wordt in een gelijkmatige uitwisseling van alle deelnemers, zolang kan culturele diversiteit zich niet huldigen in bestaansrecht.

Zoals hier mensen aanwezig zijn met een intentie dat culturele diversiteit een waardig perspectief verdient, verdient het ook het spreekrecht van alle individuen die daarmee uitstaan en het uitdrukkingrecht van wie zij in nature zijn. Wanneer daar hoofdaandacht op neergelegd wordt, dan verbetert dat het klimaat per direct. Want altijd wanneer een mens zich in inhouding moet tonen gaat dat indirect uiteindelijk leiden tot confrontaties waar niemand op zit te wachten.

Het is maar heel weinig mensen in deze tijd gegeven om zich lang ingehouden te kunnen gedragen zonder dat iemand emotioneel verzuurt. De mensen die het wel verdragen zijn heel wijs, doen veel innerlijk werk om zaken innerlijk volwassen zelfstandig in zichzelf te verteren, te verwerken, te doorleven en komen heel uitgerijpt naar buiten met wijsgerige opmerkingen. Echter, dat is maar een klein percentage. De doorsnee mens gaat emotioneel verzuren. En wat verzuurt kan zich op een nadelige manier uiten in spreken, in handelingsgerichtheid, in talenten die gaan verdorren, in bekwaamheden die niet meer uitgedrukt gaan worden. Dat gaat vervolgens de sprankeling en de levensechtheid verzwaren van mensen die tot samenleven gedoemd zijn. Mijn pleidooi:

Laat het spreekrecht zegenvieren! Voor eenieder in dezelfde mate.

Vraag: Kan het verschil tussen luisteren en verstaan dieper geduid worden?

Een luisterervaring is dat je de woorden volgt die iemand uitdrukt. Dat is een optelsom van woorden die jij vervolgens ook van een betekenis voorziet zoals jij die als het ware daarachter denkt te horen.

Het verstaan zit op een ander niveau. Dan luister je voorbij de woorden. Je luistert zelfs naar dat wat niet uitgesproken wordt. De spreektoon van de ander, dat wat iemand uitdrukt, is de bewegwijzering naar een wereld daarachter. Als je dát veld gewaar bent, dan *versta* je.

Er zijn maar weinig mensen bevoegd om in taal precies dat uit te drukken wat ze innerlijk vernemen in zichzelf. Dus als je je niet schoolt in luisteren achter de woorden, dan kom je maar heel eenzijdig thuis, namelijk alleen binnen de zinnen die zij uitgesproken hebben. Het is daarom altijd belangrijk om voorbij de taal te luisteren.

Als toevoeging: Zielentaal is niet taalgebonden. Dus als je je uitdrukt, probeer zielsecht te spreken, verkies zielsechte woorden en gedraag je zielsecht ook in je handelingen.

Dan word je het beste verstaan.